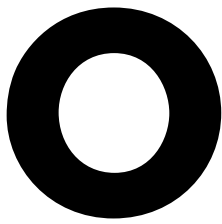

Tapio Koski

Kotiseutu ihmisen - maailmankansalainen Aulis Aarnion haastattelu

Tänään on 23. päivä huhtikuuta 2007. Istun nokitusten emeritusprofessori Aulis Aarnion kanssa Tampereen Siilinkarin kahvilassa kellon näyttäessä 10:40. Myöhemmin siirrymme kävellen haastatteluun tehden Koskipuistoon ravintola Rossoon.

**let syntynyt vuonna 1937
Kymissä, mutta lapsuutesi
olet viettänyt Kotkassa ja
Kangasalan Huutijärvellä.
Kertoisitko lapsuudestasi.**

Minun lapsuuteni oli varmasti yleisesti ottaen onnellinen vaikka kuulun sota-ajan kokeneisiin lapsiin. Kotkan pommitukset olivat surullisia, ne varmaan tekivät minusta pasifistin. Venäläiset pommikoneet tulivat kaksi kertaa vuorokaudessa Kotka paloi lähes joka päivä. Äidin kanssa hiilikellarista kurkistelimme palavaa Kotkaa. Kotimme sijaitsi seitsemän kilometriä keskustasta. Ne ovat niitä muistoja, jotka eivät koskaan minulta häviä. Mutta muuten lapsuus oli onnellinen.

Kun tulimme vähän varttuneemmiksi, meillä oli Kangasalla uskomattoman hyvä poikaporukka. Urheilimme aamusta iltaan ja koulun jälkeen hämärään saakka. Jos halusi hiihtää, oli tehtävä latu. Jos halusi pelata jääkiekkoa tai jääpalloa, oli puhdistettava kenttä. Kunnallisia urheilupalveluita ei ollut. Me pujottelimme, teimme itse suksirasvat, jääkiekkomailat, paikkasimme suksemme. Meidän elämämme täytti yhdessäolo ja ur-

heiluu. Se on ollut minulle onnellista aikaa ja joskus olen omille yliopistokollegoilleni sanonut, että yhteistyökyky, jota kuulemma minulla on ollut paljon, on poikavuosilta. Se sosiaalistuminen, joka tapahtui isossa poikaporukassa, hiukan kovakouraisesti joskus sakinhivutuksella, mutta enimmäkseen yhteistyöllä, on muovannut minun maailmani enemmän kuin usein ymmärrän.

Muistatko millaista oli lähteä Huutijärveltä suurkaupunki Helsinkiin opiskelemaan, millaiselta elämämuutokselta tämä tuntui?

Se oli valtava muutos, koska silloin ei matkusteltu. Minä olin käynyt kaksi kertaa Helsingissä, Suomi-Ruotsi-maaottelussa isän ja äidin kanssa sekä olympiakisoissa isän kanssa. Lähteä yksin junalla kaupunkiin, etsiä ensin Porthaniaan pääsykokeisiin. Minulle oli suuri kynnyksen selviytyä Porthanian pyöröovista. Muistan kuinka sinne mennessäni näin ala-aulassa komeasti puukeutuneen herran. Tervehdin häntä, koska luulin hänen olevan rehtori Linkomies, mutta hän olikin ylipäätös mestari Lindfors, mikä myöhemmin minulle paljastui.

Pelokkuus oli ehkä päällimmäinen, mutta sitten toisaalta – toivon, ettei tätä ymmärretä väärin – minä olin

varma Porthaniaan mennessäni, että olen siellä vielä opettajana. Minä olin erittäin motivoitunut ja menestyinkin pääsykokeissa ylivoimaisesti parhaiten, olin hyvin valmistautunut. Pelko ja motivoituneisuus olivat päällimmäiset tuntemukset.

Minkälainen sosioekonominen tausta tuon ajan oikeustieteen opiskelijoilla oli? Kysymyksen liittyä ajatukseen, että voiko tuomarin harkintaan vaikuttaa se, minkälaisesta yhteiskunnallisesta asemasta hän on lähtöisin ja kuinka suuri sosiaalinen etäisyys on hänen ja tuomittavien välillä?

Tuomarien ammattikuntaan kuuluu ominaispiirteensä, että tuomarin pöydän eteen tulee mitä erilaisimpia ihmisiä. Kyllä minä uskon voivani puolustaa sitä ammattikuntaa sanomalla, että puolueettomin ammattikunta se varmaan yhteiskunnassa on. Kaikki ovat ihmisiä, on hyviä ja huonoja tuomareita, mutta yleisesti ottaen on näin. Toisaalta on aivan selvää, että jos lähtee niinsanotun kansan parista, niin ymmärtää kansaa paremmin, ei tarvitse opiskella filosofiaa, että sen käsittää.

Minulle on ollut äärettömän suuri arvo saada elää pienessä kylässä arkista elämää melko varattomassa kodissa. Se on näkynyt myöhemmin siinä, että Huutijärven Teboil on ollut minun sosiaalinen korkeakouluni. Siellä on kuorma-autonkuljettajia ja kirvesmiehiä, TVL:n miehiä, traktorikuskeja ja niin edelleen. Minä olen ollut yksi heistä. Ei siellä ole ollut professori ja traktorimies vaan se on se porukka, joka on vuosikymmenet yhdessä touhunnut. Heiltä olen kuullut parhaat poliittiset analyysit. Sieltä sain Kansan Lehden kirjoitusteni monet aihepiirit.

Minun kohdallani on ollut onni tulla kansan parista. Joku toinen on lähtenyt toisesta päästä. Kyllä minulle oli vaikeata sopeutua Helsingin varakkaista perheistä tulevien kavereitten elämään. En yksinkertaisesti osannut käyttäytyä. Näin elämäni ensimmäisen morkkakupin erään ystäväni kotona. Ihmettelin, miksi kahvikuppi on niin pieni. En tullut siitä maailmasta.

Palveleeko tuomioistuinlaitos pelkästään omistavaa luokkaa

Millä perusteella valitsit väitöskirjasi aiheen ja mistä syystä päätit erikoistua siviilioikeuteen, erityisesti avioliitto- ja perintöoikeuteen?

Tähän on helppo vastata, koska valinnan puolestani tekivät opettajani. Ehkä erotuin graduvaiheessa muista, koska myöhempi opettajani ja ystäväni, ohjaajani professori Simo Zitting pyysi minua opintojeni päätyttyä ns. vapaaehtoiseksi assistentiksi. Minä olin viimeinen Helsingin yliopiston vapaaehtoinen assistentti. Hänelle ei maksettu palkkaa, mutta hän sai professorin huoneen avaimen. Silloin aukesi minulle ovi yliopistoon.

Miksi valitsin juuri sen aiheen minkä valitsin, johtui siitä, että Zitting ja hänen kollegansa professori Matti Ylöstalo valitsivat sen, koska yliopistolle tarvittiin erään poistuman takia juuri sille alueelle ihminen hoitamaan

sitä virkaa. Ja kun pääsin lisensiaatiksi tai väittelin, aina avautui seuraava virka. Olin aallon harjalla ratsastaja, josta tuli nuorena professori ja viran hoitaja. Olin innostunut, koska se tarjosi minulle teoreettisia ja filosofisia mahdollisuuksia.

Mikä oli väitöskirjasi nimi?

Se oli *Perillisen oikeusasemasta* eli kysymys siitä, mitä tapahtuu kun ihminen kuolee, millä tavalla asiat, henkilösuhteet ja normit järjestyvät. Aiheesta oli olemassa paljon saksalaista teoreettista kirjallisuutta 1800-luvulta ja 1900-luvun alusta. Se oli substanssijattelun läpikäymä. On olemassa määrättyjä substansseja, jotka ovat olemassa jossain erityisessä mielessä, ja niitä yritettiin lähestyä juridisin keinoin.

Analyttinen filosofia oli siihen aikaan voimissaan ja se rutisti nämä substanssikonstruktiot ja rupesi analysoimaan tilanteita aivan uudella tavalla. Minä innostuin valtavasti näistä uusista välineistä, siitä analyttisestä filosofista, jota von Wright, Hintikka ja Erik Stenius olivat käynnistäneet – Eino Kailan perinnöstä.

Juridiikassa käytännön ja teorian suhde on välillä ollut tulehtunut. Miksi käytännön lakimiehen tulisi perehtyä oikeusfilosofiin ja -teoreettisiin kysymyksiin?

Tähän antoi minulle vastauksen eväitä jo professori Otto Brusii, joka oli Suomen ensimmäinen kansainvälisesti merkittävä oikeusfilosofi. Minä vastaan kysymykseen näin, että käytännön juristille, olin se minä tai sitten joku muu, on tärkeää osata asettaa kysymykset oikein. Vastauksia on maailma ikään kuin tulvillaan. Täytyy osata kysyä. Minulle teoria mahdollisti sellaisten kysymysten kysymisen, joita normaali arkijuridiikka silloin ei mahdollistanut. Sen välineet olivat liian karkeita tai ne olivat tylsiä, niillä ei voinut työskennellä. Joten kun minä löysin tämän analyttisen tai konstruktivistisen suuntautumisen, se oli minulle kuin aarreaitta, koska työkalut olivat teräviä ja niitä oli paljon.

Mitä ajattelet suomalaisen oikeudellisen ajattelun teoreettisista muutoksista? Miten arvioit tapahtuneita muutoksia?

Ensimmäinen iso murros on tietysti ollut analyttisen filosofian tulo. Sitä valmisteli ehkä jo skandinaavinen realismi 1930-luvulta, ehkä 1920-luvun lopulta saakka. Se tuli vaivihkaa Suomen ruotsia puhuvien teoreetikoiden kautta. He olivat yhteydessä läntisiin naapureihin. Suomenkielinen sukupolvi, joka oli paljolti sodassa ollut, kasvoi analyttisen filosofian murrokseen, esimerkiksi minun opettajani. Minä olen kutsunut sitä jopa paradigmaattiseksi muutokseksi.

Seuraava murroskohta oli marxilaisen filosofian nousu. Siinä asetelma oli jännä. Kun analyttinen filosofia haki maalitaulunsa entisestä, niin nyt analyttinen filosofia oli marxilaisuuden maalitaulu. Minun henkilökohtaisessa kehityksessäni Lars D. Eriksson on näytellyt äärimmäisen tärkeää osaa. Olemme aina olleet hyviä ystäviä keske-

nämme, mutta ajatelleet aikalailla eri tavalla. Eriksson haastoi minut moneen moneen kertaan ajattelemaan uudelleen läpi omat vastaukseni. Hän yhteiskunnallisti sen analyttisen filosofian, jonka minä olin omaksunut.

Sitten marxilainen filosofia muuntui tietysti reaalisocialismin häviönkin vuoksi jollakin tavalla postmoderniin suuntaan. Minä en oikein osaa tällä hetkellä sanoa mitään erityisen vallitsevaa suuntausta, mutta postmodernismi ja sen perilliset ovat vahvistaneet asemaansa. Postmodernismin perillisillä ei ole ollut oikein sanottavaa arkijuridiikalle. Kyllä normaali suomalainen eteväkin tuomari ohittaa tämän suuntauksen, mutta marxilaisuus haastoi ihan tavallisen istuvan tuomarinkin. Oli ihan pakko miettiä esimerkiksi sitä, palveleeko tuomioistuinlaitos pelkästään omistavaa luokkaa. Nämä kysymykset voivat tuntua jostakusta naurettavilta, mutta tuolloin ne olivat hirveän tärkeitä kysymyksiä.

Huutijärven Pythagoras

Oletko kokenut oikeustieteeseen ja -filosofiaan liittyviä ”ahaa”-elämyksiä? Nouseeko jokin niistä ylitse muiden?

Varmaan kaksi asiaa. Ensimmäinen on se, kun minä tein väitöskirjaani. Oli kaunis kesäilta, melkein kesäyö, vuonna 1966 Huutijärvellä kotitaloni pihassa. Minulla oli keppi ja minä piirtelin henkilösuhteita, tämmöisiä vektoreita, hiekkiaan. Yhtäkkiä oivalsin väitöskirjani idean, miten minun pitää analysoida henkilösuhteet, jotta saan pidettyä päässäni olevan vanhan sekä uudet kysymykset kasassa. Sinä hetkenä, ehkä puolen tunnin aikana jäsenyksi paljon minun myöhempää maailmaanikin. Kun ihminen kuolee, hän jättää juridisesti katsoen hirveän monia henkilöitä jälkeensä: perilliset, lesken, velkojat, mahdollisesti vieraat omistajat, valtion, verottajan, jne. Niitä on kymmeniä. Hänellä voi olla myöskin aikaisempia sitoumuksia, ehkä 40 vuoden takaa. Miten kaikki nämä saadaan jäsenytymään niin, että voidaan tunnistaa se normipohja, joka jäsentää kutakin erillistä henkilösuhdetta? Täytyy rakentaa henkilösuhdeverkko ja pyydystää asianomaiset normit siihen verkkoon, jota selvittämällä voidaan edelleen abstrahoida tilanne eli luoda ajatusekonomisesti parempia välineitä hyvinkin monimutkaisien normiston ymmärtämiseksi. Tämä oli hirvittävän voimakas ”heureka”.

Pari kolme kesää myöhemmin istuin saman pihan keinussa ja luin Ludvig Wittgensteinin kirjaa *Philosophische Untersuchungen*, joka vei minut mukanaan. Jos jokin filosofinen suuntaus on tehnyt minuun vaikutuksen ja imaissut mukaansa, niin... minä olin yksinkertaisesti sen lumossa.

Mikä Wittgensteinissa lumosi sinut?

Wittgensteinissa lumosi aivan ensimmäiseksi se arvoituksellinen kieli, millä hän rakentaa ajatteluaan. Ja siihen toinen heureka-oivallus, että wittgensteinilaisen kielen pragmatiikan kautta uskoin saavani ja sainkin välineitä juridisen pragmaattisen kielen hallintaan. Ymmärsin, että juridiikassakin pelataan erilaisia kielipelejä, joita analy-

soimalla saadaan paljon irti kuten myös konstruoimalla kielipelejä. Tällä tavalla kielipeli-idea tuli minun väli-neekseni – innovaatioksi. Kun olin analyttisen suuntauksen perillinen, niin kielipelit tarjosivat minulle mahdollisuuden ymmärtää analyttistä filosofiaa.

Mikä on mielestäsi merkittävin oikeusfilosofinen ongelma?

Nyt ollaan subjektiivisten mieltymysten alueella. Tietysti jollekulle toiselle asiat jäsenyvät toisin, mutta ontologiset kysymykset ovat filosofisesti minusta hankalia normatiivisen todellisuuden kohdalla. Minun maailmankäsityksessäni ontologia on kaiken perusta. Tämän päälle rakentuu epistemologia, jonka päälle rakentuu metodologia. Mitä vanhemmaksi olen tullut, niin sitä enemmän ontologian arvoitukset ovat minua kiehtoneet...

Missä erityisessä merkityksessä normi on olemassa? Tähän annetaan monia klassisia vastauksia. On realismin ja nominalismin vastaukset ja niin edelleen, mutta ne ovat epätydyttäviä. Myöskin Popperin kolmen maailman ontologia on hyvin epätydyttävä, koska missä erityisessä mielessä artefaktit, esimerkiksi sinfonia, on olemassa? Me voimme aina asettaa Popperia vastaan tällaisen avoimen lisäkysymyksen. Sitten on instituutioteoria, joka sanoo, että oikeudelliset instituutiot ovat olemassa institutionaalisissa tosiasiassa. Mutta myös instituutiot ovat olemassa. Asetan jatkokysymyksen: missä erityisessä mielessä instituutiot ovat olemassa? Minä olen saanut ainakin tilapäisen vastauksen Eerik Lagerspetzin konventionalismista eli vuorovaikutteisten uskomusten teoriasta. Eli: jos minä uskon, että tämä kolikko on euron kolikko, ja uskon, että sinäkin uskot, ja että olemassa ei ole muuta uskomusten joukkoa, joka koskee tätä kolikkoa. Tällä tavalla rakentamalla jaettujen uskomusten verkko voidaan päästä ainakin aika lähelle sitä, mikä pohjimmaltaan on meidän oikeudellisessa maailmassamme se, mikä naulitsee meidät yhteen. Tätä paljon pitemmälle ei ontologiassa päästä. Voidaan tietysti edelleen kysyä, mitä uskomus on?

Oikeustieteen yhden filosofisen lähtökohdan voidaan katsoa olevan oikeudenmukaisuuden käsite. Mikä on suhteesi tähän ihmistenväliseen filosofiseen ulottuvuuteen?

Se on ollut alitajuisena minulle ensimmäinen iso ihmisten välistä elämää koskeva kysymys. Mutta mitä enemmän olen oikeusfilosofiaa ja filosofiaa harrastanut, sitä tärkeämmäksi minulle on oikeudenmukaisuus filosofisena kysymyksenä tullut. Mutta ehkä myöskin – voisiko sanoa – yhteiskunnallisena asiana. Olen seikkaillut myöskin yhteiskunnallisten asioiden maailmassa ja maastossa. Jos minä sieltä jotain poimin, niin oikeudenmukaisuuden ajatuksen.

Filosofisia seikkailuromaaneja ja tiedettä

Kynästäsi on lähtöisin muutama historiallinen romaani. Kerrot motiiviksi halusi ilmaista eräitä ajattelusi keskeisiä tuloksia ja teemoja kaunokir-

jallisuuden keinoin. Voisitko lyhyesti valottaa näitä keskeisiä tuloksia ja teemoja?

Kerron ihan lyhyesti, miksi kaunokirjallisuus. Kun juristina on päänsä puhki pähkäillyt A:n ja B:n seikkailuja maailmassa, jotka ovat mitä kummallisempia, niin juridiikan teoreettiset välineet ovat aika tylsiä, jos me ajatellaan elämän haltuunottoa. Kaunokirjallisuus tarjoaa yhden välineen katsoa elämää ihmisen sisältä päin, antaa romaanihenkilöiden muotoutua omaehtoisesti ja keskustella toistensa kanssa ja tarkastella heidän elämänsä ikään kuin samalla ulkopuolisena ja sisäpuolisena. Tämä on ehkä se syy, miksi olen ajautunut yrittämään kaunokirjallisuutta.

Eli sinä pyrit tuomaan tärkeisiin filosofisiin ja oikeusfilosofisiin peruskäsitteisiin elämän makuista substanssia.

Kyllä, juuri näin voinee sanoa. Yhdessä romaanissa pohdin oikeuden jumalattaren olemusta, ei patsaana ja kuvana, vaan miksi hänellä on side silmillä. Ei siksi, että hän olisi puolueeton, vaan sen vuoksi, että hän peittää silmänsä vääryydeltä. Vääryyden ongelma ja oikeuden voimattomuus vääryyden edessä, vallan ylivertainen merkitys oikeutta jaettaessa.

Historialliset romaanini sijoittuvat kaikki murroskohtiin, joissa vanha on poistumassa, eikä uusi ole vielä selvästi esillä. Tämä von Wrightin käyttämä Minervan pöllö -vertaus. Jos historian pysäyttää murroskohtiin, voi nähdä uuden ja vanhan törmäyksen, myös eettisesti. Sen vuoksi tuonne 1600-luvun, uuden ajan alkupuolelle ja erityisesti vastareformaation aikoihin olen sijoittanut romaanejani, koska minusta reformaation ja vastareformaation törmäys on säännellyt Euroopan historiaa valtavasti.

Olet kirjoittanut huomattavan suuren määrän tieteellisiä julkaisuja. Mitä teoksistasi pidät itse kaikkein onnistuneimpina ja omakohtaisesti tärkeimpinä?

Tämä on paha kysymys. Olen kirjoittanut kirjan *Tesamenttioikeus*, jonka nykyinen nimi on *Suomen jäämistöoikeus 2*, jolla on ollut erilaisia nimiä eri painoksissa. Pidän sitä yhtenä teoreettisimmista kirjoistani, koska sen lauseisiin kätkeytyy paljon teoriaa ilman, että siinä on yhtään teoreettista alaviitettä. Se on teorian läpikäymistä juridiikkaa. Sitä minä pitäisin yhdessä suhteessa parhaimpana.

Mutta voi olla, että parhaimmat työni ovat sittenkin kansainvälisissä julkaisuissa ilmestyneitä artikkeleita. Joku, jossa on tarkasteltu Wittgensteinin varmuuden ongelmaa, kielipelejä tai ontologisia kysymyksiä. Läpimurtoteos oli ehkä *The Rational as Reasonable*, joka on käännetty myös ranskaksi ja espanjaksi.

Mikä on teoksen keskeinen ajatus ja onko se sinun oikeudellisen ajattelusi teemojen ja tulosten keskeisin tiivistelmä?

Varmaan keskeisin tiivistelmä on vuonna 2006 ilmestynyt *Tulkinnan taito*, joka on synteesi minun taipaa-

leestani ja ajatuksistani. Olen siihen yrittänyt päivittää sitä, mitä olen ajatellut. Kerran eräs käräjätuomari esitti minulle kysymyksen ”mikä on nuoren ja varttuneen Aarnion ero?”. Tämä jäi minua kaivelemaan ja *Tulkinnan taidossa* olen kysymystä pohtinut.

The Rational as Reasonable -kirjassa on olennaista oikeudellisen argumentaation pohtiminen Chaïm Perelmanin uusretorisesta näkökulmasta. Tähän näkökulmaan tuon lisäksi Wittgensteinin kielipelin idean ja Habermasin filosofian. Kirja on argumentaatioteoreettinen synteesi näistä kolmesta ajattelijasta. Jos sen hyvin arki-seksi ongelmaksi pukee, kysymys on siitä, että a) juridiset ratkaisut pitää perustella, koska vain perustelujen kautta me voimme käydä keskustelua, b) perustelut tekevät ratkaisun intersubjektiiiviseksi – perustelu merkitsee sitä, että se on kommunikaatiota, ja c) käytännön tasolla se on oikeusturvan tausta. Sivistynyt oikeusvaltio ei voi olla sellainen, jonka tuomioistuimet antavat perustelemattomia ratkaisuja. Kysymys on siis mielivallan, väärän vallankäytön ja oikeudenmukaisen, hyvin perustellun vallankäytön välisestä rajankäynnistä.

Missä vaiheessa kiinnostuit Perelmanista?

Perelmanista olen kiinnostunut ns. analyttisen kauteni ihan myöhäisvaiheessa noin v. 1968–69. Alussa luin häntä muistaakseni von Wrightin suosittelemana. Perelman kutsuttiinkin Suomeen ja hän osoittautui työkeäksi ja pöyhkeäksi ihmiseksi, mutta hänen filosofiansa alkoi kiinnostaa minua. Hän oli ensimmäinen, joka toi särön perinteiseen analyttiseen filosofiaan. Yhdistin Perelmanin retoriset oivallukset ja Wittgensteinin pragmaattikan.

Perelmanin teoreettinen lähtökohta on, että logiikka, johtaminen, demonstraatio eivät ratkaise juridisia ongelmia, koska juridiset pulmat ovat luonteeltaan pragmaattisia ja ne ratkeavat aina jossakin yhteisössä. Tämän vuoksi juridisen ongelman ratkaisu on retorisisessa vakuuttamisessa, ei suostuttelussa mutta ei myöskään logiikassa. Se ei ole manipulatiivista, mutta ei myöskään puhdasta loogista päättelyä. Se menee, niin kuin Perelman sanoo, jostakin näiden kahden välistä ja kun se sieltä menee, nousee vakuuttamisen teema kaikkein tärkeimmäksi.

Entä Habermasista?

Habermas tuli ... nämä veijarit ovat livahtaneet minun maailmaani aika huomaamatta. Minä olen vain tullut heitä lukeneeksi ja Habermas liittyi ihan heti siihen seurakuntaan ja sisäpiiriin, joka kiinnosti oikeusajattelun kannalta. Kun lähdimme perelmanilaisesti vuorovaikutteisesta intersubjektiiivisesta – keskustelusta tai dialogista – eteen tulee väistämättä diskursiivisuuden teoria. Diskurssi on kommunikaatiota samalla kun se on interaktiota. Silloin oli luonnollista uteliaisuutta katsoa, mitä Habermasilla on sanottavaa kommunikaatiosta ja kommunikatiivisesta rationaalisuudesta. En ole kuitenkaan koskaan ollut erityisen hyvä habermasilainen niin, että olisin harjoittanut Habermas-eksegeesiä.. Olen omak-

sunut häneltä lähinnä kommunikatiivisuuden teorian ja sen taustafilosofian.

Opettajat ja vaikuttavat persoonallisuudet

Ketkä olivat opettajiasi ja millaisia he olivat opettajina ja persoonallisuuksina?

Ihan ensimmäinen innoittajani kuului kouluvuosiini. Minulla oli tilaisuus olla hetken mukana piirissä, jota veti filosofi Hilppa Kinos, joka käänsi von Wrightin *Loogisen empirismin* suomeksi. Yliopistossa aivan ensimmäinen tunnustettava opettajani oli oikeusfilosofi Otto Brusiin, erikoinen persoona. Meistä tuli tavattoman hyvät lämpimät ystävät myöhempinä vuosina. Varsinainen opettajani oli professori Simo Zitting, jota pidän edelleen yhtenä viime vuosisadan merkittävimmistä oikeusteoreetikkoista ja siviilioikeuden tutkijoista. Toinen oli professori Matti Ylöstalo, joka oli vähemmän teoreettisesti orientoitunut, mutta hyvin lukenut analyttisen filosofiansa. He varsinaisesti johtivat minut oikeusteorian alueelle. Tosin Zitting aina varoitti, että älä mene liian pitkälle, sinne uppoutuu.

Sinulla oli läheinen suhde Georg Henrik von Wrightiin. Miten tutustuit häneen?

Luullakseni vuonna 1965 tai 1966. Tuolloin olin mukana hänen seminaareissaan. Minun kielitaitoni oli silloin kovin huono ja osallistuin valikoidusti ja epäsystemaattisesti Otto Brusiinin kanssa kuunteluoppilana. Kerran von Wright oli kutsunut Suomeen, muistaakseni vuonna 1970, Eugenio Bolyginin, argentiinalaisen filosofin. Minä tulin määrättyksi Bolyginin seurustelu-upseeriksi. Kun tutustuin häneen, tulin samalla tutustuneeksi paremmin von Wrightiin, koska hän arvosti minun seurustelu-upseerin tehtävääni. Näin rohkaistuin esittämään muutamia käsikirjoituksiani von Wrightille ja pyytämään hänen kommenttejaan. Hän luki ne ja kutsui kotiinsa, missä olin useita kertoja. Tästä alkoi vähitellen yhteistyö. Hän oli ollut paljon Puolassa ja pääsin hänen jalanjäljissään hyvin perille Puolan filosofiasta.

Tämä saattaa tuntua naurettavan yksinkertaiselta, mutta se tosiasia, että tunsin hyvin von Wrightin, avasi minulle lukuisia tärkeitä ovia. Enkä kai ollut aivan tyhjäntoimittaja, kun ovet myös pysyivät auki. Ajan mittaan von Wrightillä ja minulla alkoi olla yhteisiä ystäviä. Niin myös meistä kasvoi perheystävät. Olimme keskenämme paljon kirjeenvaihdossa, jopa hyvinkin luottamuksellisessa. Se oli semmoinen asteittain vahvistuva oppilas-opettaja-suhde. Siitä tuli vähitellen jonkinasteinen kollegasuhde, ja lopuksi mutta hyvin hitaasti ystävyysuhde. Ystävyys on niin vaikea sana, että minä en uskaltaisi sitä käyttää, mutta kun hän on itse käyttänyt meistä sitä sanaa muistelmissaan, voinen kai sanoa, että me olimme ystäviä.

Minkälainen vaikutus hänellä on ollut elämääsi?

Elämäni se on ohjannut valtavan paljon ja sillä tavalla, että se on suunnannut minun orientaatiotani

paljon enemmän kuin muuten olisi ollut asian laita. Teorian puolella minä olisin paljon juristipainotteisempi tutkija. Tärkeä on ollut sen tyyppinen filosofinen lähestymistapa, jota hän on edustanut mm. *Explanation and Understanding* -kirjassa ja monissa muissa kirjoissaan. *Naturwissenschaften–Geisteswissenschaften*-ero on tehnyt minuun syvän vaikutuksen. Olen tässä mielessä ihan oikeasti hänen oppilaansa.

”Auliksen piiri” ja Argentiinan sotilasjunta

Siviilioikeuden professori Urpo Kangas on kirjoittanut pitkän artikkelin *Oikeusteoriapiiri hengen akatemiana*. Siinä hän kuvaa hyvin eläväisesti sitä oikeusteoreetikkojen piiriä, joka oli kiinnostunut oikeusfilosofiasta. Mitä itse näin jälkeen päin ajattelet ”Auliksen piiristä” ja minkälaisia mielikuvia se mieleesi nostaa?

Se alkoi sillä tavalla, että täällä Tampereella toimi kuuluisa Mikko Mäkelän kirjallisuuspiiri. Minä olin nuori professori ja halusin keskusteluseuraa vielä itseäni nuoremista. Eräällä luennolla kysyin, onko täällä halukkaita tällaiseen keskusteluyhteeseen? Ajatellaan ja luetaan yhdessä kirjoja. Toistakymmentä poikaa ilmaantui. Osa jäi aika pian pois, mutta rupesin loppumerkintöjä antaessani katsomaan opintokirjasta, jos jollakulla sattuisi olemaan filosofiasta alkumerkintä. Tällöin kysyin, lähtisitkö mukaan piiriimme. Muutama opiskelija oli kuunnellut Erik Steniusta, Hintikkaa ja von Wrightia. Yksi Oiva Ketosta. Minä nappasin heti piiriin sellaiset, joilla oli filosofiasta hajua.

Myöhemmin piirissä olit aktiivina.

Minulle se on ollut hengen korkeakoulu sillä tavalla, että piiriläiset olivat nuoria aggressiivisia kavereita. Me emme koskaan riidelleet, mutta tappelimme kyllä toisiamme erilaisista filosofisista kysymyksistä. Se ei ollut mikään juoppolallien seurakunta, vaikka saatoimmekin istua filosofian merkeissä aamutunneille saakka. Muistan yhdenkin aamun kodissani. Kello oli neljä. Yksi oppilaista, Rauno Halttunen, joka on nyt oikeusteorian professorina Rovaniemellä, riitautti lasipöydällä olevan kaljapullon olemassaolon, mistä käytiin tunnin parin mittainen ontologinen keskustelu. Ajan mittaan ryhmästä kasvoi kaveripiiri, joukko uskollisia hyviä ystäviä. Minun parhaat akateemiset ystäväni ovat tästä piiristä.

Teillä oli myös urheilukilpailuja.

Se kuului asiaan – ”mens sana in corpore sano”. Meillä oli kerran vuodessa Kangasalan Huutijärvellä kisat, joissa oli 5-ottelu: juoksua, hyppyä, heittoa. Mutta sitten kun ikäännyttiin ja loukkaantumisvaara tuli suuremmaksi, vaikein laji korvattiin tikanheitolla. Mutta kyllä siinä kestävyysjuoksu ja kuulantyoöntö säilyivät ihan loppuun saakka.

Sinulla on ollut monia tuttavuuksia akateemisessa maailmassa. Ketkä ovat olleet tärkeimmät kollegasi Suomessa ja ulkomailla?

Suomalaisista on jo tullut mainittua von Wright ja

Hintikka, Akatemian ajoilta myös Erik Allardt ja mainitsemani suomalaiset juristit. Hintikan oppilaspiiristä minulle kasvoi mainioita kaveruussuhteita: Ilkka Niiniluoto, Risto Hilpinen, Raimo Tuomela, Juhani Pietarinen. Voi sanoa, että me yhdessä rakensimme suomalaisen oikeusajattelun ja oikeusfilosofian sitä linjaa, jota pitkin se sitten kulki 1970–90-luvuilla. Esimerkiksi yhdessä Ilkka Niiniluodon kanssa olemme Salzburgissa käyneet Salzach-joen varrella erittäin hyviä keskusteluja siitä, mikä on juridisen totuuden luonne. Sain 1970-luvulla oivalluksen, että jos haluat keskustella teoriasta, sinun on uskallettava keskustella siitä filosofien kanssa. Juristina on kovin helppoa esiintyä filosofina ja sanoa filosofien seurassa, että en minä oikeasti ole filosofi, minähän olen juristi. Filosofiset ajatukset on testattava, jos mieli olla oikeasti filosofi.

Toinen asia on, että ei voi pysyä maan rajojen sisäpuolella, ajatukset on testattava myös ulkomailla. Nämä oivallukset johdattivat minut onneksi etevien ulkomaisten filosofien luo. Heistä ilman muuta professori Jerzy Rublevsky, Łód in yliopistosta Puolasta, oli selvä ykkönen. Hän oli se, joka kannusti minut kansainvälisyyteen. Samoin Puolasta Krakovasta Kazimierz Opalek. Kaikkein pitkäaikaisin, rakkain ja lämpimin kollegiaalinen suhde, jossa opin ehkä kaikkein eniten, oli professori Aleksander Peczenikin kanssa tehty oli 30-vuo-

تينen yhteistyö. Robert Alexy Kielistä, Habermasin oppilas, toi minulle varmuutta siitä, että olin ymmärtänyt Habermasia oikein; Peczenik antoi minulle uskoa, että olin ymmärtänyt itseni edes suurin piirtein oikein.

Córdoban yliopiston professori, Argentiinassa syntynyt Ernesto Garzón Valdés on pitkäaikainen ystäväni. Hän on hyvin monipuolinen ihminen. Sotilasjuntan tultua valtaan, ollessaan suurlähettiläänä Saksassa, Ernestolta otettiin passi pois ja hän jäi maanpakoon Saksaan. Hän sai Mainzin yliopiston professuurin ja Saksan kansalaisuuden. Hän on kirjoittanut hienon kirjan maanpakolaisuusajastaan. Helsingissä hän oli monta kertaa vieraanani ja Tampereella vierailevana professorina Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitoksella.

Olet luennoinut ja ollut vierailevana professorina lukuisissa yliopistoissa ympäri maailmaa. Minkälaista oli opettaa ulkomailla, onko mieleesi jäänyt mielenkiintoisia sattumuksia noilta ajoilta?

Ulkomailla luennoiminen on ollut minulle tavattoman haasteellinen tehtävä. En alkuaikoina ollut ihan kotonani ollut niissä tilanteissa, koska keskustelussa ei pääse käyttämään äidinkielen vahvuuksia ja pääse sitä kautta käsiksi hienoviritteisiin erotteluihin. Myöhemmin rutiini kasvoi. Varmaan parhaat ja nautinnollisimmat, ja

Valokuva: Sami Syrjämäki

minun kannaltani opettavaisimmat luennot olen pitänyt Buenos Airesissa, jossa oli vierailevana professori parisen kuukautta. Se oli sotilasjuntan aikaa. SADF (Sociedad Argentina de Análisis Filosófico) on yhä toimiva analyytisen filosofian seura. Se oli puoliksi maanalainen yhteisö ja siellä käytiin vähän salaa. SADF ei ollut sotilasjuntan suosiossa. Pidin siellä kaksi kertaa viikossa luennot keskeisistä ajatteluni teemoista. Argentiinalaiset kollegat olivat rautaisia ammattilaisia. Siellä monet minun ajatusvirheeni korjattiin tai sain vahvistusta uskolleni. Se on ollut vuorovaikutteis ja hedelmällisin tilaisuus.

Sosialidemokratia, von Wright Kiinan keisarina ja Erich Fromm

Mitkä ajatukset ja tapahtumat ovat voimakkaimmin vaikuttaneet maailmankäsitykseesi ja itseesi ihmisenä?

Jos ajattelee aikuisikää, niin Vietnamin sota ja ympäristöongelmat, joiden laajuuden olen alkanut vasta nyt tajuta. Vietnamin sodan vastustaminen, siihen liittyvät ilmiöt, ja vastenmielisyys sen tyyppistä hyökkäyssotaa kohtaan olivat ajatuksissani tärkeällä sijalla. Sitten nousivat esiin alkuun vähättelemäni ympäristömuutoskysymykset, vaikka Rachel Carsonin *Hiljainen kevät* oli ollut hyvinkin varhain tiedossani. Minä en oikein sisäistänyt ympäristöproblematiikkaa ennen kuin muutaman viime vuoden aikana. Nyt se on elämässäni kysymys numero yksi. Tällä hetkellä ei ole sellaista sodan uhkaa, joka varjosti lapsuuttani ja vielä jopa nuoruuttani Kuuban kriisin aikana. Ilmastomuutoksessa on kyseessä totaalisen maailmantuhon uhka, joka koskee meitä kaikkia.

Olet Kansan Lehden pitkäaikainen kolumnisti. Olet aikoinaan toiminut myös sosialidemokraattisessa liikkeessä. Miten päädyit tähän aatteeseen ja onko työväenluokalla ja sen historiallisella merkityksellä ollut erityinen merkitys sinulle?

Minulle sosialidemokratia on ollut luontainen valinta. En suuresti tee vääryyttä sosialidemokratialle, jos sanon, että olen yhä edelleen sosialidemokraatti vaikka en ole ollut 17 vuoteen puolueen jäsen. Kun erosin puolueesta, lähetin puoluesihteerille Markku Hyväriselle lyhyen kirjeen, että kokemukseni perusteella puolue ei minua tarvitse enkä minäkään puoluetta. Lähetin jäsenkirjani pois.

Mutta itse aate, sellaisena kuin se on mielessäni muotoutunut sosialidemokraattisten perusarvojen, vapauden, veljeyden ja tasa-arvon merkeissä, heijastuu edelleen maailmaani. En ole puoluepoliittisesti orientoitunut ihmisen. Näen samanlaisesti ajattelevia ihmisiä eri puolueissa Kokoomuksesta Vasemmistoliittoon. Minulle yhteiskunnallinen näkemys ei ole puoluerajoja koskeva asia.

Mutta miksi juuri tämä katsomus on minulle luonnollinen valinta? Se johtuu äidin perinnöstä. Isoisäni ammuttiin vuonna 1918. Hän haavoittui Vilppulassa ja haudattiin joukkohautaan. Isoäitini sairastui henkisesti ja joutui Hatanpään mielisairaalaan. Äitini oli siis vuonna 1918 orpo. Hänen kauttaan olen saanut perusajattelun ja

myös suvaitsevaisuuden, toisen ihmisen kunnioittamisen ja tietyt perusarvot.

Itsestään selvää oli, kun olin puolueessa vuodesta 1969 vuoteen 1990, että se oli arvopohjainen valinta. En ole koskaan monista pyynnöistä huolimatta halunnut lähteä kansanedustajaehdokkaaksi, en liioin millegään virkamiesuralle. Halusin olla tutkijana ja puoluevuosinakin yritin säilyttää niin pitkälle kuin mahdollista kriittisen etäisyyden päivänpolitiikkaan. Myönnän kyllä, että Kalevi Sorsan aikana minulla oli tiedepolitiikassa aika hyvä ja vahvakin asema. Hetken aikaa sain olla mukana muotoilemassa puolueen periaateohjelmaa ja sen tiedepoliittista ohjelmaa, mutta vaikutukseni jäi vaatimattomaksi. Itse asiassa se, että sain olla silloin tällöin Sorsan puheiden haamukirjoittajana, oli poliittisen urani huippu. Sen enempää en koskaan halunnut ja olen nyt erittäin tyytyväinen, että en ole enää senkään vertaa mukana.

Ovatko jotkin sosialismin tai työväenliikkeen teoreetit sinulle läheisiä?

Suhteeni Marxiin filosofina on ollut enemmän uteliaisuutta. Kylläkin arvostavaa uteliaisuutta eräisiin hänen oivalluksiinsa, jotka näen pysyvinä, etenkin ne ristiriidat, joita hän kuvaa. Ehkä yhteiskunnan analyttinen puoli Marxilla on aika kestävä. Toinen kysymys on, ovatko ne ratkaisut, jotka hän ongelmiin esittää, oikeita.

Jossakin mielessä Marxini olen lukenut. Leniniä luin vasta hyvin myöhään. En ole koskaan ollut sen tyyppisen poleemisen kirjoittamisen ystävä. Kirjoitetaan yksinkertaisesti niin löysästi ja vaikuttamaan pyrkivästi, että se karkottaa minut. Marx on ollut ylivoimainen. Leninin tietoteoriassa ei ole tosin paljon moitittavaa, jos hänen filosofiset lähtökohtansa hyväksyy.

Yllättävää kyllä, austromarxismia lähellä olleet ajattelijat ovat olleet minulle tärkeitä. Heihin kuului muun muassa Erich Fromm, joka on ollut minulle tärkeä elämäfilosofi. Hän on kirjoittanut rakastamisen vaikeudesta ja ihmissuhdevaikeuksista. Minun on helppo tunnustautua frommilaisiksi tässä erityisessä merkityksessä, mikä voi olla vierasta ihmiselle, joka pitää minua analyttikkona.

Sitten voin mainita sellaisen suomalaisten hyvin vähän tunteman henkilön kuin Leonard Nelson. Arvostan häntä bernsteinilaisena kasvatuksen tai sivistyksen teoreetikkona.

Skandinaavisen realismin piirissä toimineilta sosialidemokraateilta, kuten Alf Ross, Vilhelm Lundstedt, olen saanut paljon vaikutteita. Siellä oli paljon oikeusteoreetikkoita, jotka olivat 1950–60-luvuilla hyvin tärkeitä ihmisiä. Yksi minua herättänyt kirja oli Alf Rossin suomennettukin teos *Varför demokrati*. Tämä oli ensimmäinen teos, joka vaikutti demokratiakäsitykseeni. Lars Erik Taxell, hyvä oikeusteoreetikko, juristi, Åbo Akademin kansleri, on mielestäni kirjoittanut hienoimman Suomessa koskaan kirjoitetun kirjan demokratiasta – muistaakseni sen nimi on *Demokrati*. Kun puhutaan aidosta demokratiasta ja kansalaisyhteiskunnasta, voisin yhä edelleen jakaa Taxellin teoksen ajatukset.

En osaa omaa suhdettani esimerkiksi marxilaisuuteen

muuten kuvata. Stalinismi oli minulle vastenmielinen ilmiö. Jouduin sen hampaisiin. Minua ei koskaan ryvetetty, mutta en koskaan voinut ymmärtää sitä lapsekasta intoa ja halua murskata toiset ihmiset. Mieleeni ovat sitä vastoin jääneet Lars D. Eriksson, joka ei ollut stalinisti, ja Antero Jyränki, hieno ajattelija, hieno vasemmistolainen. Minulla on ollut onni saada vasemman käteni puolelle hyvin etevä ajattelijoita, joiden ajatukset on ollut pakko ottaa vakavasti, koska eihän siitä, että torjut jonkun ajatuksen, torjut stalinismin, ole mitään hyötyä oman ajattelun kehittymisen kannalta. Oma ajattelua täytyy peilata haastetta vasten.

Tampere Klubi

Vuonna 2002 perustettu Tampere Klubi on kansainvälinen yhteiskuntatieteiden, talouden, politiikan ja filosofian huippututkijoiden keskustelufoorumi. Onko Klubi sinun ideasi?

Klubin idea on Garzón Valdésin ja minun yhteinen. Monien yhteistyöhankkeiden jälkeen syntyi ajatus, että jospa yritetään perustaa Rooman Klubin kaltainen klubi, joka ei työskentele ympäristö- vaan yhteiskuntakysymysten parissa.

Klubin alkuperäinen tavoite oli koota yhteen eri alojen ihmisiä keskustelemaan keskeisistä yhteiskunnallisista teemoista demokratian ympärillä. Idean ydin on siinä, että yhteiskuntatieteilijät kokoontuvat kongressiinsä maailmalla, kuten myös poliittisen taloustieteen tutkijat, filosofit ja oikeusfilosofit ja taloustieteilijät, mutta kukaan ei ole tuonut heitä yhteen saman sateenvarjon alle. Muun muassa nobelisti James Buchanan sanoikin kerran, ettei hän ole koskaan ollut missään mukana, jossa näin monen alan ihmiset saavat vaihtaa tietyn teorian sitä kahlitsematta ajatuksia.

Tämä ydin oli alkupaukku ja se lähti hyvin liikkeelle. Mutta sitten klubille on tullut luonnollisia lisävaatimuksia. Sen on täytynyt voida avautua erityisesti ensin nuoriin tutkijoihin. Tätä varten olemme luoneet ohjelman ”Tampere Club in Finland”, jossa meillä on Tampereen yliopistossa seminaareja jatkokoulutettaville, kuten myös Turun, Helsingin, Jyväskylän ja Lapin yliopistoissa. Olemme luoneet kansainvälisen koulutusverkoston. Silloin kun Suomeen tuodaan esimerkiksi Yhdysvalloista huippuluokan taloustieteilijä, on järjetöntä, että hän istuu vain Tampere-talon seinien sisällä. Monet yliopistot saavat järjestelymme ansiosta hyödyn varsinkin kun Opetusministeriö rahoittaa meitä.

Kolmas ulottuvuus on se, että olemme halunneet myös suuren yleisön jollain tavalla mukaan. Olimme mukana järjestämässä Oikeusministeriön ja Tampereen kaupungin kanssa demokratiafoorumia, silloin kun oli Suomen edustuksellisen demokratian juhluvuosi. Meillä on yleisölle avoin Tampere-luento joka vuosi, ja nyt avaamme varovasti mahdollista yhteistyötä Tarton kanssa. Verkosto laajenee asteittain ja meillä on paljon henkisiä valmiuksia. Vaikka talous ja budjetti ovat tiukalla, kansallinen hyöty yritetään maksimoida.

Poliittinen latteus ja hyvän elämän operationaalistaminen

Mitä ajattelet maailman tämänhetkisestä tilanteesta? Miten maailma makaa?

Maailma makaa monessa mielessä huonosti. Ei niin huonosti kuin se on joskus maannut sodan kurimuksessa. Meillä on edelleen suuri määrä sotia meneillään, kuten järjetön amerikkalainen operaatio Irakissa, jossa yritetään viedä määrätynlaista amerikkalaista demokratiaa maahan, johon se ei tule koskaan juurtumaan, tuhoamalla ja tuhoamalla. Balkanin ristiriidat ovat edelleen olemassa. Peili on särkynyt ja sen palasten kokoaminen kestää taas miespolvia.

Olemme turtuneet päivittäisessä tiedonvälityksessä. Ei meistä enää tunnu paljon miltään, kun 12 ihmistä kuolee ja 70 loukkaantuu, kun ajetaan poliisiasemalle räjähdyslastissa olevalla kuorma-autolla Bagdadissa. Se on vähän sama kuin aikanaan Biafran nälänhädässä. Ensimmäiset kuvat shokeerasivat aivan hirvittävästi ihmisiä ja ehkä pitempäänkin, mutta siihenkin turtui. Tämä on yksi huolestuttava asia. Tiedonvälitys luo sellaisen maailman, jossa alamme olla välinpitämättömiä. Otamme massoittain vastaan informaatiota, mutta emme enää kykene arvottamaan sitä. Meille ei tule suuttumusta niin kuin Vietnamin sodasta. Bagdad, Irak on kestänyt niin kauan, että me vain kohauttelemme olkapäitämme. Erittäin iso kysymys on myös, että pitääkö länsimaiden olla edes Afganistanissa? Mitä erityisiä arvoja me loppujen lopuksi hirvittäväällä rahamäärällä siellä puolustamme?

Toinen asia on ympäristökysymys. Koko ajan mennään pahempaan suuntaan. Mitään oikeaa kansainvälistä sulkua ei ole saatu. Olen hyvilläni siitä, että Kioton sopimuksen henki vähitellen voittaa alaa, mutta samanaikaisesti luultavasti olemme aina askeleen jäljessä.

Ja kun ajattelen kansallisesti Suomea, täällä vallitsee koko lailla täydellinen poliittinen latteus. Ehkä juuri sanan ”latteus” tahtoisin liittää nykyiseen yhteiskunnalliseen ilmastoon. Kaikki ovat vähän kaikesta samaa mieltä. Ei ole poliittisia jännitteitä. Vesi kuolee sammiossa jos se on tasalaatuista. Minusta ristiriitojen poistuminen suomalaisesta yhteiskunnasta on hyvin turmiollinen ja vaarallinen ilmiö. Ei yhteiskunnallisia vastakohtaisuuksia – köyhyyttä, syrjäytyneisyyttä, työttömyyttä – puutu. Puuttuu poliittisia vastakohtaisuuksia. Puuttuu ikään kuin se poliittinen rakennelma päätöksenteon ja todellisuuden välistä, joka kykenisi dynaamisesti liikahtutamaan suomalaista politiikkaa. Hallitukset vaihtuvat, ja kun neljän vuoden kuluttua katsomme taaksepäin, huomaamme politiikan olleen sitä samaa kuin edellinenkin. Näin puhuessani en sano mitään uutta, yritän vain teoreettisesti perustella sen, että pidän politiikan ristiriitojen puutetta uhkatekijänä, joka ennen pitkää johtaa hallinnointityyppiseen poliittiseen järjestelmään. Se kehitys on ollut nähtävissä pitkään. Itse olin tekemässä 1980-luvulla sellaista sosialidemokraattista ohjelmaa, jossa viimeisiä kertoja tunnustettiin esim. valtionyhtiöiden keskeinen

rooli. Kenellekään ei tullut mieleenkään myydä kansallisarallisuutta.

Ei maailma toki ihan tuskainen paikka ole elää, mutta lapsenlapsiani katsoessa mietin usein, mikä on se maailma, jonka olemme kasvavalle polvelle rakentaneet ja rakentamassa.

Reijo Wilenius sanoi haastattelussaan *niin & näin* -lehdessä, että ”kysymykseen hyvästä elämästä kuuluu väistämättä kysymys, mikä on hyvä yhteiskunta?”¹. Mihin olet päätnyt pitkällisten pohdintojesi perusteella siitä, minkälainen yhteiskunnallinen järjestys on oikeudenmukainen, minkälainen on hyvä yhteiskunta?

Se on äärimmäisen vaikea kysymys. Viittaan jälleen von Wrightiin: hyvän yhteiskunnan keskeinen arvo on ihmisen hyvä. Sitä on nimitetty latteaksi ja mitänsanomattomaksi vastaukseksi, mutta kyllä siitä voi eteenpäin kehittää ihmisen hyvää. Yksi minulle tärkeitä asioita, joiden poliittisia konsekvenssejä en osaa oikein analysoida, on jokaisen ihmisen arvokkuuden ja arvon tunnustaminen. Jos otetaan ihan tosissaan nuoren työttömän arvo ihmisenä ja se asetetaan tarpeeksi korkealle, niin hänen eteensä tehdään jotain.

Näen hyvän yhteiskunnan sellaisena, jolla on terve arvopohja. Tätä kautta tullaan takaisin sentyyppisiin pohdintoihin oikeudenmukaisuudesta ja moraalista, joiden filosofisia lähtökohtia John Rawls on monissa yhteyksissä puntaroinut, joita on von Wrightin postuumisti julkaistussa artikkelissa identiteetistä ja eettisyydestä, joita on ehkä jossakin vaatimattomassa mielessä omisakin pohdinnoissani argumentaatiosta ja vastaavista asioista. Minulle ne ovat aina olleet niin yhteiskunnallisia asioita kuin juridisiakin asioita, koska kommunikaatio, diskurssi, dialogi, perustelut, vakuuttaminen voivat toteutua vain terveessä yhteiskunnassa.

Ja jos tältä kannalta lähestyy asioita, hyvä yhteiskunta on sellainen, joka minimoi pakon ja manipulaation yhteiskunnallisissa suhteissa ja ihmissuhteissa. Sellainen yhteiskunta tulee arvostamaan inhimillistä arvokkuutta.

Ongelmana on, miten käsitteet ja tavoitteet operationaalistetaan – mitä käytännön toimia tarvitsee tehdä, että saataisiin käsitteen mukainen olotila.

Tämähän on se hurja ongelma, minkä eteen minä, joka olen tunnustautunut maltilliseksi relativistiksi moraalifilosofiassa, aina törmään. Mielilauseeni on: viatonta ei saa surmata. Tämä on *prima facie* -ohjelmalause, joka operationaalistetaan erilaisissa historiallisissa ja yhteiskunnallisissa tilanteissa. Mehän tunnemme tuhansia tilanteita, joissa hyväksytään samanaikaisesti ohjelmalause ”viatonta ei saa surmata”, ja lisätään ”ellei kuitenkin”. Ja kun lisäkriteereitä asetetaan, niin surmaaminen tulee mahdolliseksi hyvin erilaisissa tilanteissa.

Tämä sama asia koskee hyvän elämän käsitettä. Se on kaikkien hyväksymä. Kaikki sanovat, totta kai, hyvää elämää pitää suosia. Mutta sitten kun sitä ruvetaan operationaalistamaan, tulee vastaan pulmia. Haluaisin silti väittää, että jos arvot ja arvoja koskeva dialogi otetaan

vakavasti, me pystymme erittäin pitkälle tunnistamaan sellaisia – jos nyt ei suorastaan objektiivisia – niin hyvin perusteltuja arvokannanottoja, joista jokaisen on pakko myöntää, että tämä toimii sinun hyväksesi ja minun hyväkseni.

Tällaisten eettisten prosessien mukaantulo keskusteluihin olisi ainakin yksi päänavaus. Sen vuoksi olen puolustanut Habermas-pohjaista proseduraalista moraaliteoriaa, jonka mukaan on tärkeä kehittää eettisen dialogin muotoja, kriteereitä ja takeita sille, että eettis-moraalinen keskusteluprosessi johtaa johonkin enempään kuin suostutteluun tai manipulaatioon. Eli voin vakuuttaa tämän prosessin kuluessa toisen sillä tavalla, että ellei hän hyväksy kantaani, hän on ainakin valmis kompromissiin, jossa otetaan molempien osapuolten etu huomioon. Tälle on Rawls on esittänyt yhden formulaation, se on esillä Searlen ajatuksissa, Habermasilla on käsite herruudesta vapaa diskurssi ja niin edelleen.

Elämä tänään

Olet tehnyt paljon elämässäsi. Mistä olet hakenut vastapainoa akateemiselle työlle? Miten olet virkistänyt mieltä ja kehoa, miten lepääät vai lepäätkö koskaan?

Minulla on ollut aina motivoiva työ, olen nauttinut työnteosta. En ole silti mikään työnarkomaani omasta enkä läheistenikään mielestä. Väkisin tehty työ on stressaavaa ja aiheuttaa sivuseurauksia.

On kysytty, miten minulta on liennyt aikaa romaaniin kirjoittamiseen. Se on ollut pako stressistä. Kun vaativan työn jälkeen menee romaanin maailmaan ja sulkee oven perässään, siellä on itsellisenä romaaninhenkilöiden kanssa eikä sieltä minua kukaan jäljitä.

Mutta jos ajatellaan elämäntapaa, niin tärkeä on kyllä kai lapsuudessa saatu virike liikuntaan, jota aivan liian vähän harrastan nykyään, vaikkakin eräissä muuntoineissa muodoissa säännöllisesti. Koetan pitää liikunnan avulla mielen virkeänä. En ole sunnuntaikävelijä. Kun minä lähdän, niin haluan esimerkiksi ylämäessä kärsiä, koska minusta liikuntaan kuuluu fyysisestä kärsimisestä nauttiminen.

En ole koskaan ollut ihminen, joka tekee ”kahdeksasta neljään”-työpäivää. Olen elänyt ikään kuin ongelmien ehdoilla. Jos esille on noussut teoreettinen tai juridinen pulma, se on täytynt ratkaista. Siinä ei mitata päivän pituutta tunteissa, siinä kysytään ratkaisua. Siitä seuraa, että ratkaisemattomat pulmat pyöriivät yölläkin päässä. Yhdeltä nobelistilta opin ”yökynän” käsitteen. Minulla on ollut aina lehtiö ja yökynä. Useat puolivalvetilassa paperille tulleet oivallukset ovat täysin kuolleita, kun niitä seuraavana päivänä katsoo. Mutta suuresta joukosta jää aina joku jyvää, jota sitten viljelee ja yrittää kasvattaa, jotta siitä tulisi juurtumiskelpoinen.

Entä nyt eläkepäivinä? Mitä konkreettisesti teet päivisin?

Konkreettinen päiväjärjestys oli tänä päivänä, että

heräsin aamulla puoli kuusi, kirjoitin vartin yli seitsemään saakka toivottavasti v. 2008 näyttämölle tulevaa näytelmää ”Suden hetki”. Se on toinen osa trilogiasta Suomen synty, ja koskettaa 1930-luvun oloja, Lapuan liikettä ja IKL:ää. Kello kahdeksaksi menin hierontaan, minkä jälkeen jatkoin kirjoittamista ja tulin tähän haastatteluun. Täältä ajattelin mennä koneen äärelle.

Olet kirjoittanut Kangasalan historiaan sijoittuvia näytelmiä Ramppi-teatterille. Mikä on siivittänyt intosi näytelmäkirjoittajaksi, vai onko se sama into, jolla kirjoitat romaaneja?

Äsken kuvattu into ja se, että minä olen vähän yllytyshullu. Kun minulta oli ilmestynyt romaaneja, minulle sanottiin, että kun olen kotiseutuihminen – minua on nimitetty kotiseutupatriootiksi – niin on anteeksiantamatonta, jos en kirjoita näyttämölle. Rupesin aluksi dramatisoimaan jotain ja siitä virisi kiintymys teatteriin hyvin erilaisena ilmaisumuotona kuin romaani, koska siinä pitää nähdä paljon visuaalisemmin näyttämökirjoittamisvaiheessa kuin romaanissa.

Mitä se tarkoittaa, että olet kotiseutuihminen? Ja miksi?

Taas kerran mennään äitiini ja ylipäätään sukuuni, myös isän puolelta. Elin lapsuuteni tarinaperinteessä. Kodissani kerrottiin kaikenlaisia juttuja. Isoisäni oli erikoistunut kummitusjuttujen kertomiseen, mikä oli tietysti hirveän jännittävää. Hän oli Tampellan hevosajureita ja oli kulkenut syyspimeällä eri puolilla Hämettä. Matkoistaan hän kehitteli ikiomia tarinoita. Äitiini oli valtavan upea menneisyyden hahmottaja ja myöskin sen kielellinen esittäjä. Olen kuullut äidiltäni suunnattoman määrän Kangasalaan liittyviä tarinoita.

Myös maisemaestetiikka on ollut minulle tärkeä. Kangasalan maisema on minulle kaunis, kallis, rakas maisema. Se on myöskin maisema, jossa selvästi lepään. Olen ylpeä siitä, että olen saanut elää ja kasvaa sellaisessa paikassa, joka on täynnä luonnollista, maisemallista rikkautta. Kangasalan historia liittyy minun tapaiseni historiatietoisien ihmisten sukupolvien ketjuun. Minun kotiseutuhenkisyyteeni kuuluvat historia, maisema, eletty elämä, kerrotut tarinat.

Sen lisäksi, että olet kirjoittamassa uutta näytelmää, mistä haluaisit vielä puhua tai kirjoittaa?

Minulla on haaveissa kirjoittaa vielä yksi näytelmä. Näytelmätrilogian kolmas osa käsittelee sota-ajasta selviytymistä, sodan loppuvuolia. Silloin tulee jo oma muistamiseni mukaan. Haluaisin kirjoittaa ulos sen tavan, jolla koen Suomen historian 1900-luvun alkupuolelta.

Se on lähitavoite, mutta jos minulle sallittaisiin aikaa ja viisautta, niin kyllä minä vielä jotain kirjoitan oikeudenmukaisuudesta. Moraali ja erityisesti oikeudenmukaisuus on sen kokoinen haaste, että jos siitä edes millimetrin levyisen palan voisi sanoa omaa ajattelua tuottavansa, niin olisin iloinen.

Mitä haluaisit sanoa nuorille oikeustieteilijöille ja filosofeille?

Tällaisten sanomien lähettäminen on vaikeata. En tiedä, onko siitä kenellekään hyötyä, kun esimerkiksi sanon, että minulla on pienen ikäni ollut intohimoinen tarve tietää enemmän, vaikka olen lopultakin varmaan oppinut tietämään aika vähän. Uteliaisuus on kuitenkin tärkeä ominaisuus. Toiseksi haluan sanoa, että liekin pitää palaa niille asioille, joiden parissa työskentelee. On ihminen filosofi, juristi, pappi tai joku muu, ei pitäisi olla leipäpappi tai -filosofi. Kolmas mielestäni tärkeä asia on, että ihmisen tulisi yrittää muuntaa esimerkiksi filosofian omaksi elämäntarkoituksensa. Filosofia opettamisen kohteena on eri asia kuin filosofian elämän hahmottamisen välineenä. Luulisin, että jossain vaatimattomassa mielessä oikeusteorian ja filosofian harrastukseni on ollut nimenomaan tätä, elämäntarkoituksen etsimistä. Filosofia ja teoria ovat auttaneet minua selkiyttämään omaa käsitystäni ihmisestä, yhteiskunnasta ja elämästä. Luulen, että tämän asian haluaisin myös jättää viestinäni nuoremmille polville. Karta virkamiesmäistä otetta, jos olet tutkija. Virkamiesmäisyyttäkin tarvitaan, mutta ei filosofiassa ja oikeusfilosofiassa.

Tähän on hyvä lopettaa. Kiitos haastattelusta.

Kiitoksia.

*(Haastattelun laajempi versio
Filosofia.fi-verkkoportalissa:
www.filosofia.fi/haastattelu/Aarnio)*

Viite

I. n&n 1/2007, s. 118.